

Informatie Realisme & Impressionisme

Gewone mensen, alledaagse taferelen en de onverhulde werkelijkheid zijn belangrijke thema's voor de realisten van de tweede helft van de negentiende eeuw. Inspiratie wordt gevonden in het plattelandsleven en het vaak miserabele lot van de lagere sociale klasse. Dit heeft mede te maken met het marxisme dat in zwang raakt halverwege de negentiende eeuw. Het marxisme draait voornamelijk om de gewone arbeider uit de lagere klasse. Het realisme kan daarnaast gezien worden als beweging tegen de geïdealiseerde voorstellingen, dramatische scènes en historiestukken van de vroege negentiende eeuw. De realisten hebben een voorkeur voor het verbeelden van de rauwe realiteit.

Gustave Courbet, Het atelier van de kunstenaar, een echte allegorie, 1855, olieverf op doek, 359 x 598 cm, Musée d'Orsay, Parijs

COURBET, AFGEWEZEN VOOR DE SALON

Het begon allemaal in Frankrijk bij de belangrijkste voorman van het realisme, de kunstschilder Gustave Courbet (1819-1877). Met zijn enorme schilderij Het atelier van de kunstenaar, een echte allegorie uit 1855 (zie afbeelding), maakte de kunstenaar een indrukwekkend statement, waar de schilderkunst volgens hem over zou moeten gaan. Hij wilde de werkelijkheid gewoon laten zien, zoals deze was, niet geïdealiseerd zoals in de romantische stijl en niet verheven zoals gebruikelijk was in de neoclassicistische stijlopvatting. Het doek was door Courbet bedoeld om op de wereldtentoonstelling van Parijs in 1855 tentoongesteld te worden, maar de gevestigde orde in de kunstwereld zette hem de voet dwars door het doek af te wijzen voor deze belangrijke tentoonstelling, waar Frankrijk in de eerste plaats voor de dag wilde komen met haar beste kunstenaars, zoals Delacroix en Ingres.

Courbet laat zich echter niet weerhouden om zijn werk aan het publiek te tonen. Hij stelde zelf een tentoonstelling samen van zijn schilderijen in zijn 'Pavillon du Réalisme', een barak op het terrein van de Wereldtentoonstelling van 1855, schuin tegenover het Palais de Beaux-arts waar het werk van onder meer Delacroix en Ingres te zien was. Dit levert Courbet niet direct grote verkoop op, maar hij komt vanaf dat moment wel in de belangstelling van jonge kunstenaars in Parijs en zijn naam als kunstenaar is direct gevestigd. Ook publiceert hij in dat jaar zijn Realistisch Manifest. Hierin verdedigt hij kunst, welke een afspiegeling wil zijn van zijn eigen tijd. Na deze tentoonstelling stapt Courbet volledig af van zijn vroege romantische schilderij. Andere meesterwerken van Courbet in de realistische stijl, die de nodige stof deden opwaaien zijn Un enterrement à Ornans ('Begrafenis te Ornans') uit 1850 en het beruchte schilderij L'origine du monde ('De oorsprong van de wereld') uit 1866.

Honoré Daumier, Gargantua, 1831, lithografie, Bibliothèque Nationale, Parijs

REALISME VERSUS NATURALISME

Het weergeven van stedelijke en sociale problemen is een nadrukkelijk kenmerk van het realisme. Dit onderscheidt het realisme van het naturalisme, een term die ook vaak gebruikt wordt voor de realistische stijl. Naturalisme duidt echter een stijl aan, die zich hoofdzakelijk verdiept in schildertechnieken en zich minder bezig houdt met maatschappelijke verhoudingen. Een goed voorbeeld van het maatschappijkritische aspect van het realisme is het karikaturale werk van de kunstenaar Honoré Daumier. Zijn lithografieën (steendrukken) werden gepubliceerd in politiek satirische kranten. Daarnaast vervaardigde hij ook een

aanzienlijk aantal schilderijen van mensen uit de lagere bevolkingsklassen. Uit deze schilderijen spreekt de tragiek van hun armoedige dagelijkse leven. Daumier toont onverbloemd de realiteit van mensen, die door hun sociale positie gedoemd waren tot levenslang armoede en zware arbeid. Arbeiders op het platteland, een karakterisering van het landelijke leven, werd in het bijzonder het thema van de realisten van de School van Barbizon. Deze groep kunstenaars schilderde het liefst in de vrije natuur. Zij zijn van grote invloed geweest op de schilders van de Haagse School. Het was vooral de 'Barbizon kunstenaar' Jean-Francois Millet die de werkende boerenklasse aan zijn landschappen toevoegde. De School van Barbizon en Millet in het bijzonder, inspireerden Vincent van Gogh.

CONTROVERSIËLE SCHILDERIEN

Een andere belangrijke kunstenaar van het realisme is de jongere kunstschilder Édouard Manet. Ook hij wilde zich losmaken van de gangbare academische stijl van zijn tijd. Hij heeft veel van Courbet geleerd, al kruisten hun paden zich niet regelmatig in de praktijk. Manet laat in zijn schilderijen alledaagse taferelen zien, zoals bedelaars en cafécènes. Hij werkt in een realistische stijl die neigt naar het impressionisme.

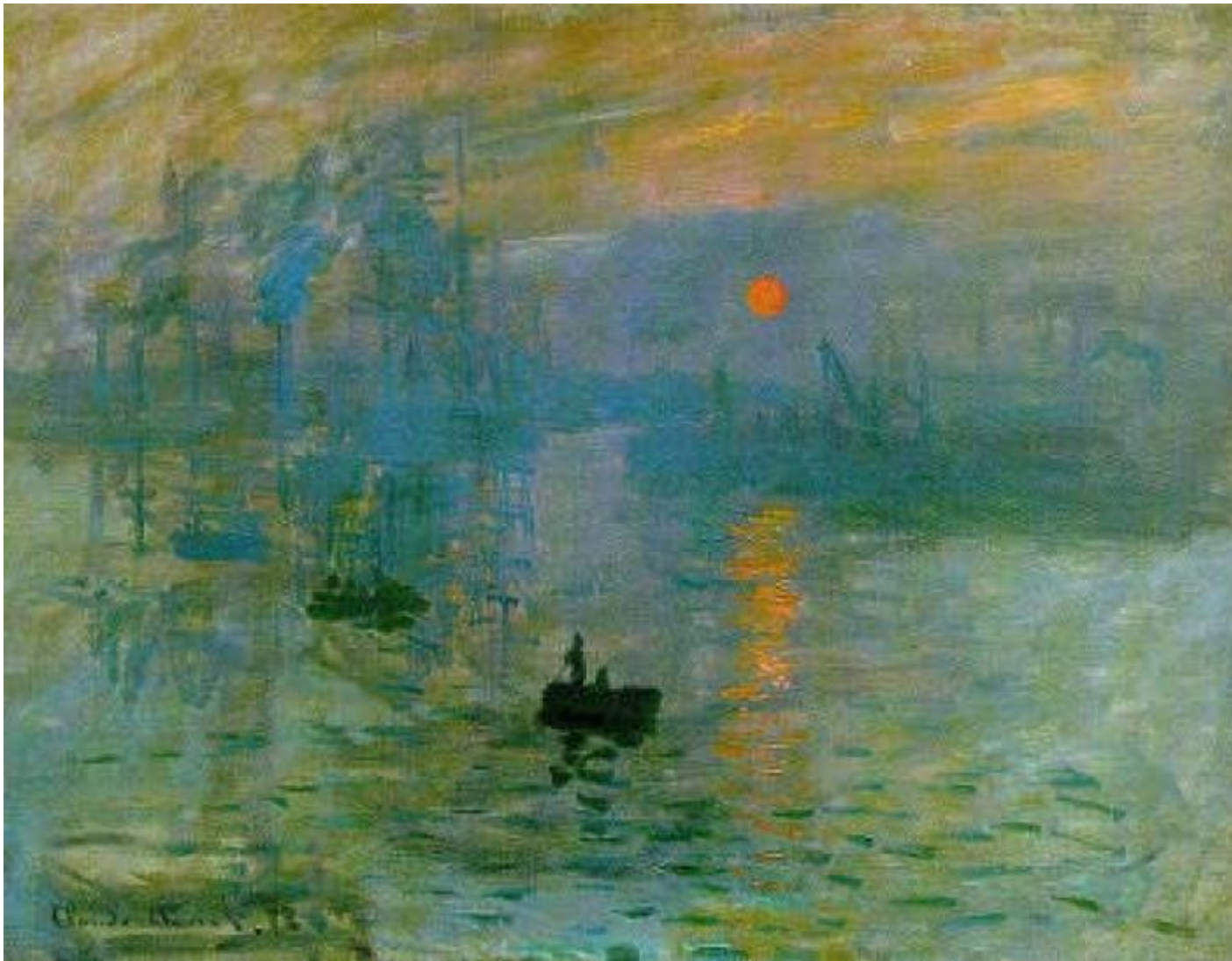
Net als Courbets latere werk leveren zijn schilderijen de nodige schandalen en discussies op. Bekende voorbeelden daarvan zijn de schilderijen Le déjeuner sur l'herbe en Olympia. In het laatste schilderij, dat dateert van 1863, citeert hij volgens zijn tegenstanders de pose van Titiaans Venus van Urbino op brutale wijze. In het schilderij van Titiaan ligt een naakte godin, in Manet zijn schilderij een gewone naakte vrouw, misschien zelfs wel een prostituee! Vanwege de burgerlijke moraal van zijn tijd kon dat niet getolereerd worden en Manets schilderijen werden net als de realistische schilderijen van Courbet dan ook niet toegelaten op de Salon. Nu wordt Manet, net als Courbet, beschouwd als een van de belangrijkste kunstenaars van de negentiende eeuw, en ook wel gezien als de eerste 'moderne kunstenaar'. Andere belangrijke schilders van het realisme zijn de Franse schilders Rosa Bonheur, Henri Fantin-Latour, Thomas Couture, Charles-François Daubigny, François Bonvin, Constant Troyon en Théodore Rousseau, de Amerikanen Thomas Eakins, Edward Hopper, Georgia O'Keeffe en Grant Wood. De Italiaanse kunstenaar Giovanni Boldini geldt als één van de belangrijkste realistische portretschilders van de late negentiende eeuw. Bekende Nederlandse realisten zijn ondermeer Théophile de Bock, Isaac Israëls, Jozef Israëls, Mathijs Maris, Hendrik Willem Mesdag, Albert Neuhuys, Willem Bastiaan Tholen en Johan Hendrik Weissenbruch.

Het impressionisme ontwikkelde zich in de jaren zestig van de 19de eeuw in Frankrijk en wordt veelal beschouwd als het begin van de moderne schilderkunst. Ook de klassieke muziek en de literatuur zijn beïnvloed door het Impressionisme. In 1874, elf jaar na de eerste Salon des Refusés profileerde het impressionisme zich voor het eerst duidelijk. Ruim dertig jonge Franse kunstschilders exposeerden samen 165 werken in een atelier te Parijs, precies één maand voordat de officiële jaarlijkse Salon zou worden geopend. De bezoekers van deze eerste expositie van jonge Franse schilders - waar o.a. Edgar Degas, Alfred Sisley, Camille Pissarro, Eugène Boudin en Pierre Auguste Renoir aan

meededen - waren diep geschokt door de tegenwoordig zo gewaardeerde impressionistische schilderijen.

Claude Monet (Parijs 1840 - Giverny 1926), *Impression, soleil levant*, 1872, olieverf op doek, 48 x 63 cm, Musée Marmottan Monet, Parijs

En juist vanwege het schilderij *Impression, soleil levant* van Claude Monet uitte de journalist en kunstcriticus Louis Leroy in het Parijse blad *Le Charivari* van 25 april 1874 zijn hevige verontwaardiging en noemde de exposanten denigrerend "les impressionistes". Toch was deze vernieuwende beweging van jonge kunstenaars toen al tien jaar gaande. Édouard Manet was opgefallen door de afkeuring van zijn werk door de officiële salonjury's. Zijn inmiddels beroemde schilderijen *Olympia* en *Déjeuner sur l'herbe* vormde immers de aanleiding voor de eerste alternatieve salontentoonstelling te Parijs: De Salon des Refusés in 1863.

REVOLUTIONAIRE BEWEGING

Het impressionisme was revolutionair en keerde zich tegen het schilderen in het atelier. In tegenstelling tot de eeuwenlange traditie schilderden de impressionisten bij voorkeur buiten. In die zin kan de School van Barbizon als een voorloper van het impressionisme worden beschouwd. Bovendien schilderden ze geen historiestukken vol nationalistisch

triomfalisme of schilderijen met een religieus of mythologisch thema. Hun onderwerpen verbeelden geen probleemstelling of onderliggende boodschap. Ze kozen voor inspiratie uit het gewone leven van alledag. Ze schilderden gewone burgers op een terras, uitstapjes naar de kust, cafés en boulevards van Parijs, spelevaarten van de bourgeoisie en repeterende balletmeisjes. Niet te vergeten de natuurimpressies, waarin men vooral de sfeer als gevolg van het seizoen, het zonlicht en de luchtgesteldheid weergeeft. Ze wilden het juiste licht en de atmosfeer weergeven van een momentopname. De kunstenaars gaven de natuur, de omgeving en het tafereel weer zoals die er op een bepaald moment uitzag. Een schilderij moest dus snel gemaakt worden, omdat het beeld als gevolg van verandering in de lichtval en zonnestand immers weer zou veranderen en het totale beeld er dus anders uit zou komen te zien. Ze noemden zichzelf vanwege deze grote interesse voor het licht ook wel 'illuministen' in de periode tussen 1860-1874 voordat het scheldwoord impressionisten was bedacht, dat daarna ook met enige triomfantelijkheid door henzelf werd gebruikt.

Pierre Auguste Renoir (Limoges, 1841 - Cagnes-sur-Mer, 1919). "Le Moulin de la Galette", 1876, olieverf op doek, 131 x 175 cm (collectie Musée d'Orsay, Parijs)

STIJLKENMERKEN VAN HET IMPRESSIONISME

Het was in meerdere opzichten een vernieuwende beweging in vergelijking met de toen officieel erkende en veelvuldig toegepaste stijl van het neoclassicisme, dat zeer gewaardeerd werd door de conservatieve salonjuryleden, waarvan William-Adolphe Bouguereau als fervent tegenstander van het impressionisme een sprekend voorbeeld is. Want ook de stijl,

waarin de schilders van het impressionisme schilderden week volledig af van de toen gangbare academische stijl. Omdat ze in de natuur werkten - dus niet in een atelier met koud neutraal licht uit het Noorden - waren de kleuren in hun schilderijen opvallend lichter, schaduwen kleurrijker, afgebeelde gezichten door het wisselende zonlicht vlekkeriger en contouren van vormen minder scherp. De impressionisten maakten gebruik van nieuwe wetenschappelijke inzichten op het gebied van de kleurenleer. Ze wisten dat er drie primaire kleuren bestaan: rood, geel en blauw. Ze wisten dat door menging van deze drie kleuren de drie secundaire kleuren ontstaan: groen, oranje en violet. Deze zes genoemde kleuren vormen samen precies het scala van de kleuren van de regenboog. En omdat de impressionisten het natuurlijke licht dat zij waarnamen zo natuurgetrouw mogelijk wilden weergeven, gebruikten ze bij voorkeur combinaties van deze zes regenboogkleuren. Deze zes kleuren worden immers ook zichtbaar bij het breken van het licht door een prisma. Ze plaatsten de kleuren via vlot en losjes naast elkaar geplaatste penseelstreken op het doek. Vanaf enige afstand beschouwd mengen deze penseelstreken zich optisch tot subtiele variaties in mengkleuren. De duidelijk zichtbare verftoetsen versterken bovendien de indruk, dat de schilderijen snel zijn gemaakt.

Het impressionisme beleeft haar hoogtepunt tussen 1874 en 1876 en de impressionisten blijven actief exposeren tot 1886.

IMPRESSIONISTEN

De Belangrijkste kunstschilders zijn: Eugène Boudin, Mary Cassatt, Gustave Caillebotte (zie zijn meesterwerk *Les raboteurs de parquet* uit 1875 en *Rue de Paris, temps de pluie* uit 1878), Paul Cézanne, Emile Claus, Edgar Degas, Armand Guillaumin, Johan Barthold Jongkind, Édouard Manet, Willard Metcalf, Claude Monet, Berthe Morisot, Lilla Cabot Perry, Camille Pissarro, Pierre-Auguste Renoir, Julia dos Santos Baptist, John Singer Sargent, Georges Seurat, Paul Signac, Alfred Sisley, Henri de Toulouse-Lautrec, Maurice Utrillo en de beeldhouwers Camille Claudel, Aristide Maillol en Auguste Rodin. Belangrijke Duitse impressionisten zijn Max Liebermann, Max Slevogt en Lovis Corinth. Ook de Amerikaan James Abbott McNeil Whistler werkte een periode van zijn carrière in de impressionistische stijl. In Nederland kennen we het Amsterdamse impressionisme van de kunstenaars George Hendrik Breitner en Isaac Israëls.